

Ta'lim va mehnat bozorining integratsiyasi: maktabdagi kasbiy yo'naltirishning ahamiyati

Valijonova Dilorom Olimjonovna

Email: dilorom01221988@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola ta'lim tizimi bilan mehnat bozorining integratsiyasini maktabdagi kasbiy yo'naltirish orqali ta'minlash zarurati va usullari haqida nazariy va amaliy jihatdan tahlil qiladi. Maktab bosqichida kasbiy yo'naltirish tizimini shakllantirish orqali o'quvchilarni bozor ehtiyojlariga mos malakalarga yo'naltirish, mehnat bozoriga mos bo'lgan kadrlar tayyorlash va yoshlarning ishsizlik xavfini kamaytirish nazarda tutiladi. Maqolada ta'lim-mehnat integratsiyasi tamoyillari, kasbiy yo'naltirish usullari, davlat va maktablar roli, hamda muvaffaqiyatli tajribalar ko'rib chiqiladi. Oxirida muammolar va amaliy takliflar keltiriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim va mehnat bozorining integratsiyasi; kasbiy yo'naltirish; maktab ta'limi; mehnat bozori; kadrlar tayyorlash; ishsizlik; malaka mosligi.

Аннотация: В данной статье рассматривается интеграция системы образования и рынка труда посредством профессиональной ориентации в школах. Путём организации профессиональной ориентации на школьном этапе ставится задача направлять учащихся к компетенциям, востребованным на рынке труда, готовить кадры, отвечающие современным потребностям, и снижать риск безработицы среди молодежи. В статье анализируются принципы интеграции образования и труда, методы профориентации, роль государства и школ, а также рассматриваются успешные примеры. В заключении предложены проблемы и рекомендации.

Ключевые слова: интеграция образования и рынка труда; профессиональная ориентация; школьное образование; рынок труда; подготовка кадров; безработица; соответствие квалификаций.

Abstract: This article explores the integration between the education system and the labor market through career guidance in schools. By implementing career guidance at the school stage, the aim is to steer students toward competencies demanded by the labor market, prepare workforce aligned with current needs, and reduce youth

unemployment risk. The article examines principles of education–labor integration, methods of career guidance, roles of the state and schools, and some successful practices. Finally, challenges and recommendations are offered.

Keywords: education-labor market integration; career guidance; school education; labor market; workforce preparation; unemployment; skills alignment.

Kirish: Xalqaro hamda mahalliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda ta'lim sistemasi va mehnat bozori ko'p hollarda sinkron emas: o'qitilgan mutaxassislar bozorda talablarga javob bermaydi, ba'zilar esa o'z salohiyati bo'yicha faoliyat topa olmaydi. Bunday vaziyat yoshlar orasida noaniqlikni kuchaytiradi, ishsizlik xavfini oshiradi va iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi.

Maktab bosqichi — shaxsning kasb tanlash va hayotiy yo'l belgilashda muhim davrdir. Agar aynan bu bosqichda kasbiy yo'naltirish va mehnat bozorining ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirilgan ta'lim tizimi joriy qilinsa, unda: o'quvchilar o'z qobiliyatlari va bozor ehtiyojlari o'rtasidagi muvozanatni tushunib yetadilar; mutaxassislar yetishtirish samaradorligi ortadi; iqtisodiyot uchun kerakli malakali ishchi kuchi ta'minlanadi; yoshlar bo'sh vaqtini iste'molchiga aylantirmasdan, faoliyat boshlash imkoniga ega bo'ladi. Shu bois, ta'lim va mehnat bozorining integratsiyasi, xususan, maktabdagi kasbiy yo'naltirish — bugungi sharoitda strategik ahamiyatga ega masala.

Asosiy qism: Quyida ushbu mavzuni bir nechta turli jihatlar bo'yicha tahlil qilaman:

1. Ta'lim — mehnat bozorini integratsiya qilishga asosiy prinsiplar. Malaka mosligi (skills alignment). Ta'lim dasturlari va kasbiy yo'nalishlar mehnat bozorining talablari bilan uyg'un bo'lishi kerak. Bu demak: bozor tahlili, kadr ehtiyojlari prognozi va professional standartlar asosida o'quv dasturlari shakllantiriladi. OECD tadqiqotlari ta'kidicha, kar'era tanlashda mehnat bozori ma'lumotlari (labour market information, LMI) muhim rol o'ynaydi va ular kar'era yo'llarini rejalashtirishda talab qilinadi.

Ish bilan bog'langan ta'lim (work-based learning). Teorik bilimlar va amaliy tajribani birlashtirish: stajirovkalar, o'rta maktab bilan korxona hamkorligi, o'qish bilan ishlash yo'llari. Bunday yondashuv o'quvchiga haqiqiy ish muhiti bilan tanishish imkonini beradi.

Dual ta'lim (yoki ikki tomonlama ta'lim modeli). Maktab / kasb-hunarga yo'naltirilgan institutlar bilan sanoat korxonalari hamkorligi. O'quvchilarning bir qismi maktabda, bir qismi ish joylarida ta'lim oladi. Bu model bolalar uchun ish tajribasi va malaka oshirish imkoniyatini beradi.

Axborot tizimlari va elektron platformalar integratsiyasi. Ta'lim va mehnat bozoriga oid ma'lumotlar bazalari, onlayn kar'era maslahat platformalari orqali o'quvchilarga imkoniyatlar, ehtiyojlar va yo'nalishlar haqidagi axborot yetkaziladi. Masalan, Qozog'istonda o'quvchilarga stajirovka joylarini tanlash va kelajakdagi ish portfelini shakllantirish imkonini beruvchi axborot tizimlari joriy etilmoqda.

Doimiy monitoring va feedback mexanizmi. Bitiruvchilarning ishga joylashuvi, kasblar bo'yicha mosligi tahlil qilinishi va o'quv dasturlari shu ma'lumotlar asosida takomillashtirilishi lozim.

2.Maktabdagi kasbiy yo'naltirishning vazifalari va usullari. Vazifalari: O'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash. Kasb va bozor ehtiyojlari haqida tushunchalar berish. Tanlov jarayonida ma'lumotli qaror qabul qilishni ta'minlash. Amaliy tajriba berish: korxonalar, ustaxonalar bilan aloqalar orqali. Kar'era yo'lini rejalashtirish bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirish.

Usullari: Psixodiagnostik testlar va qiziqish-qobiliyat inventarizatsiyasi O'quvchilarga psixologik, iqtidorga mos testlar orqali yo'nalishlarni aniqlash. Ma'lumot sessiyalari va ochiq darslar / mahorat darslari. Turli kasblar vakillari bilan uchrashuvlar, "bir kun kasbda" kabi interaktiv darslar.

Korxona va ishlab chiqarish bilan hamkorlik. Stajirovkalar, tajriba amaliyotlar, mentorlik dasturlar. Elektron kar'era platformalari va virtual yo'naltirishlar. Onlayn kar'era maslahat platformalari, video ma'lumotlar, interaktiv testlar. Mentorlik va ustoz-shogird dasturlari. Kasb sohasida ishlayotgan mutaxassislar o'quvchilarga yo'l-yo'riq beradi.. Loiyha va startap faoliyatlari. O'quvchilarga kichik biznes g'oyalar bilan ishlash, loyihalar tayyorlash imkoniyati.

3.Maktab-mehnat bozor integratsiyasining ahamiyati. Bitiruvchilarning bandligini oshirish. Bozor ehtiyojlariga mos malakaga ega bo'lgan yoshlar o'z sohalarida ish topish imkoniga ega bo'ladi. Iqtisodiy samaradorlikni oshirish Mamlakat uchun malakali kadrlar iqtisodga qo'shgan hissani kuchaytiradi. Sotsial barqarorlik va ijtimoiy adolat. Har bir o'quvchiga imkoniyat tengligi, bo'sh qolish va ijtimoiy izolyatsiya kamayadi. Ta'lim sifatini oshirish. Ta'lim dasturlari yangilanadi, zamonaviy texnologiyalar va bozor talablari inobatga olinadi. Innovatsion va raqobatbardosh jamiyat shakllantirish. Yoshlar zamonaviy kasblarni egallash orqali mamlakatni raqobatbardosh qiladi.

Misol: O'zbekiston maktablarida 2022–2023 o'quv yili bosqichma-bosqich kasbiy tayyorgarlik yo'nalishlari joriy qilinmoqda. 10–11-sinflarda "Welcome to Work" mono-markazlari va qisqa kurslarda 62 ta ehtiyojli kasb bo'yicha tayyorgarlik

ko'zda tutilgan. Shuningdek, Respublikada ta'lim xizmatlari bozori va mehnat bozori integratsiyasi masalalari bo'yicha islohotlar olib borilmoqda: hamkorlik, yangi dasturlar, kadrlar mosligi va davlat siyosatiga e'tibor berilmoqda.

4. Ikkinchi darajali misollar va globallashuv tendensiyalari Rossiyada kar'era yo'naltirish sektorida «online» xizmatlar kengaymoqda: testlar, vebinarlar, interaktiv platformalar orqali. OECD mamlakatlarida mehnat bozor ma'lumotlari bilan ta'lim madaniyatini bog'lash, kar'era tanlov saytlarini platformalar orqali takomillashtirish choralari ko'rmoqda.

Qozog'iston misolida o'quvchilarni stajirovka joylariga yo'naltirish, dual ta'limni kengaytirish va elektron portfollarni shakllantirish integratsiya choralari sifatida ko'rilmogda. Qirg'izistonda maktab va oliy ta'lim muassasalari hamda mehnat bozorining o'zaro aloqalarini mustahkamlash bo'yicha "Career and Employment Center" tizimlarini rivojlantirish ishlari olib borilmoqda.

5. Muammolar va cheklovlar. Ma'lumot bazalarining yetishmasligi va yangilanmasligi. Mehnat bozoriga oid ma'lumotlar kechikib yangilanadi yoki joylarda mavjud emas. Maktab va ishbilarmonlar o'rtasidagi ishonchsizlik. Korxonalar maktablar bilan hamkorlik qilishdan tortinadilar, resurs yetishmovchiligi bo'ladi. Modul va dasturlar eski bo'lishi. Ta'lim dasturlari bozor talabidan ortda qoladi, zamonaviy texnologiyalar hisobga olinmaydi. O'qituvchilar va yo'naltiruvchilar malakasining pastligi. Kasbga yo'naltirish bo'yicha mutaxassislar etarli darajada tayyor emas. Moliyaviy va infratuzilma cheklovlari. Resurslar, uskunalar, axborot texnologiyalari maktablarda yetarli bo'lmasligi mumkin. Rasmiy siyosatning aniqligi yetishmasligi. Qonun, normativ hujjatlar va siyosat maktabdagi yo'naltirishni qo'llab-quvvatlamaydi.

Xulosa: Ta'lim va mehnat bozorining integratsiyasi, xususan maktabdagi kasbiy yo'naltirish — zamonaviy jamiyat va iqtisodiyot ehtiyojlariga javob beradigan kadrlar tayyorlashda muhim vositadir. O'quvchilarning kasb tanlashida bozor ma'lumotlari, amaliy tajriba va psixodiagnostika usullari asos bo'lishi lozim. Bu yondashuv mehnat bozorida moslashuvchan, innovatsion va malakali yoshlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tavsiya: Maktablarda kasbga yo'naltirish bo'yicha mutaxassislar (konsultant, psixolog) lavozimini rasmiylashtirish va ularning malakasini oshirish. Mehnat bozorini tahlil qiluvchi ma'lumot tizimlari yaratish va yangilab borish. Korxonalar va sanoat tarmoqlari bilan hamkorlikni kuchaytirish: stajirovka, shartnomaviy hamkorliklar, loyihaviy ishlarda ishtirok. Ta'lim dasturlarini yangilash va modul asosida bozor

talablari yo‘nalishida shakllantirish. Onlayn kar‘era platformalari va elektron yo‘naltirish tizimlarini joriy etish. Monitoring va baholash tizimlarini yo‘lga qo‘yish: bitiruvchilarning ishga joylashuvi, kasbga mosligi ma‘lumotlarini yig‘ish. Siyosiy qo‘llab-quvvatlash, normativ hujjatlarni moslashtirish va davlat dasturlari orqali moliyalashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. “Kasb-hunar ta‘limini rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” (2022 yil)
O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi
2. Maktabda kasbiy yo‘naltirishni tashkil etish bo‘yicha metodik qo‘llanma
3. Maktab bosqichida kasbiy yo‘naltirishni samarali tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.
4. Madatov X., Matlatipov S., Aripov M. “O‘zbek tilidagi matnlarning o‘quvchilarning ta‘lim salohiyati bilan mosligi: maktab korpusi misolida” (2023 yil)
5. Kerimbayev N., Kultan J., Abdykarimova S., Akramova A. “LMS Moodle: turli mamlakatlarning oliy ta‘lim muassasalari hamkorligida masofaviy xalqaro ta‘lim” (2016 yil)
6. Turli mamlakatlarning oliy ta‘lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikda masofaviy ta‘lim tizimlarining qo‘llanilishi bo‘yicha tajribalarni o‘rganadi.
7. Moiseienko N., Moiseienko M., Semerikov S. “Oliy ta‘lim muassasasining mobil axborot-ta‘lim muhiti” (2018 yil)
8. Kerimbayev N., Akramova A., Suleimenova J. “Qozog‘istonning ungraded maktablarida elektron ta‘lim: tajriba, joriy etish va innovatsiyalar” (2013 yil)
9. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy himoya qilish vazirligi “Mehnat bozorining tahlili va prognozlar” (2024 yil)
10. O‘zbekiston Respublikasi Ta‘lim va mehnat bozorining integratsiyasi bo‘yicha davlat dasturi “2025–2030 yillarda kasb-hunar ta‘limini rivojlantirish”